

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КВАНТИТАТИВНИХ КОНЦЕПТІВ У РІЗНОМОВНОМУ ВІДБИТТІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ, ПОЛЬСЬКОЇ, БІЛОРУСЬКОЇ, БОЛГАРСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ)

Марія КАЛАМАЖ (Ополе, Польща)

У статті досліджено способи вербалізації квантитативної семантики у фразеологічних одиницях української, російської, польської, білоруської та болгарської мов, виявлено їхню кореляцію з концептами Багато - Простір - Умістище у зіставлених фразеологічних системах, висвітлено структурно-семантичні моделі, за якими вербалізовано концепти, простежено національно-культурну специфіку фразеологізації.

The article depicts ways of verbalising of quantitative semantics in the phraseological units of Ukrainian, Russian, Polish, Byelorussian, Bulgarian. The correlation of idioms with the concepts A lot (plenty) – Space – Container is established; structural and semantic models of the concept verbalisation described. National and cultural peculiarities of phraseologisation are singled out.

У сучасній лінгвістичній науці власне лінгвокультурологічний аналіз концепту Багато на фразеологічному матеріалі представлений фрагментарно. Досліджено певні аспекти цієї проблеми в окремих мовах [7, 12, 13 та ін.] та в зіставному аспекті здебільшого на матеріалі двох мов [11, 9 та ін.].

Зіставляючи російську та башкирську мовні картини світу Р. Хайрулліна, зазначає: «Характеристика поняття множини в зіставлених мовах генетично сягає опису явищ і предметів, які втілюють множинність у багатьох народів: це популяції тварин і птахів, які утворюють зграї, косяки, стада; об'єднання людей за якою-небудь ознакою, для якої-небудь мети (військо, легіон); опису простору, занятого множиною предметів; ємності, що містять велику кількість предметів; множина асоціюється з розташуванням предметів щодо частин людського тіла, які у верхній частині корпусу; обчислюваністю/ необчислюваністю предметів» [15, 219]. Однак цей перелік джерел вербалізації, звичайно, не вичерпується зазначеними сферами: він закономірно збільшуватиметься зі збільшенням кількості порівнюваних мов.

Загальна мета вивчення концепту Багато – дослідити вербалізацію цього концепту в різних аспектах: у лінгвокультурологічному, спрямованому на виявлення національно-культурної специфіки інформації, що лягла в основу вербалізацій; у комунікативно-функціональному – для з'ясування особливостей вживання фразеологічних одиниць й динаміки розвитку їхніх значень.

Мета статті – виявити один із напрямків вербалізації концепту Багато у зіставлених мовах, зокрема, в термінах концептосфер Умістище та Простір–Місце.

Аналізуючи концепт Багато на фразеологічному матеріалі, важливо визначити межі залученого матеріалу, оскільки абстрактний кількісний

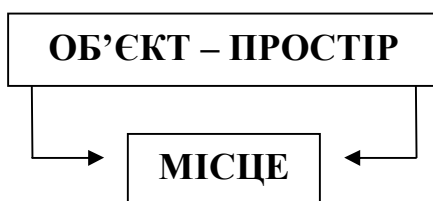
квантифікатор багато міститься в значеннях низки фразеологічних одиниць. Лі Су Хьон та Є. Рахіліна зазначають, що «лексична множинність доповнює кількісну ситуацію якісними параметрами – й у цьому смислі принципово відрізняється від граматичної множинності (і, навпаки, ймовірно, збігається із зонами виду, способу та інших семантично наповнених категорій, які можуть мати додаткові протиставлення, що виражаються квазіграматичними засобами» [6, 428]. На думку Р. Ленекера, когнітивний розвиток є циклічним [20, 28-31], іншими словами, відбувається складний процес нарощення культурної інформації. Досліджуючи цю проблему, також варто зважати на заувагу Е. Рош про те, що процес приписування предметам ознак спирається на розвинуту систему категоризації [19, 51]. Свого часу Р. Джекендофф запропонував базовий перелік концептів: Річ, Подія, Стан, Місце, Властивість і Кількість чи Об'єм [17, 17]. Отже, концепт Багато належить до концептів супербазисного (за іншою термінологією, суперкатегорійного) рівня. Власне фразеологічні системи фіксують прототипні уявлення, які лягли в основу численних фразеологізацій зазначеного концепту. Фразеологічний матеріал дає змогу дослідити способи вербалізації цього абстрактного поняття. Водночас лише аналізуючи відповідні приклади вживання фразеологічних одиниць у прагматичному аспекті, можна визначити, по-перше, межі цієї категорії, а по-друге, – виявити національно-культурну специфіку концепту.

Н. Арутюнова зауважує: «Здавалося б, цифри й образи перебувають дуже далеко один від одного. Числа позначають лише абстрактні кількості; образи привертають увагу до форми, кольору та інших властивостей об'єкта. Однак числа й образи не лише постійно взаємодіють, але можуть перебувати у відношеннях додаткової дистрибуції» [2, 10]. На лексичному рівні власне *числовий відлік* категорії *багато* починається з числівника *сто* (укр. діал. *без одного сотня* «дуже багато» (УУ, 290) – рос. діал. *сто сimeoнов*, жарт. «про велику кількість чого-небудь» (СППЗ, 70)). Окрім того, існують такі спроби «наївної» етимологізації низки слів, як пов'язування їх з числовим кодом: «Терміни «доста», «достойність», «достоинство» виникли на тому етапі слов'янської історії, коли число «сто» було найвищим і вираз «до ста» означав найвищу заможність. Цей термін живе і в українській мові, але, переважно, в нижчих значеннях: «достаток», «досить» і т. п.» [3, 104]. Однак таким твердженням суперечать етимологічні розвідки: достаток сягає псл. **dostatъkъ*, похідне від *dostati* «вистачити», первісно «достояти (до відповідного моменту)» (ЕСУМ, 2, 115). У російській мові активно вживається вислів рос. *сорок сороков* чого, заст. (БМС, 124) (за цією моделлю утворено також одиницю рос. діал. *семь семериков*, жарт. «про велику кількість чого-небудь» (СППЗ, 69)), натомість в українській натрапляємо на його поодинокі вживання: укр. – *Підкупити цього Михайла, дати йому золотих дукатів і*

сорок сороків соболів, аби він написав зо десять гарних віршиків про вашу царську величність і Московську державу, – неможливо, бо він твердо вірить, що його рукою водить Промисел Божий (<www.vesna.org.ua/txt/kozhyv/ln/03.html>). Власне в межах фразеологічних систем не виявлено високої активності компонента *сорок*: укр. ...Тільки Ступин горшконос міг набрехати на бідного Михаська **сорок бочок арештантів** й міг прославити Козаченка... (І. Федорів); *Справа не лише у тому, що в нас сорок діжок університетів*. Проблема полягає в обранні загальних орієнтирів: до чого ми врешти-решт прагнемо (<www.osvita.org.ua/bologna/vprov/articles/09.html>); *Ситуація тут більш-менш така сама, яка постала десь у 1923–1924 рр. перед українськими партіями, що висипали перед західноукраїнським селянином сорок бочок аргументів проти комунізму* (В. Мороз) – рос. *сорок бочек арестантов* (наговорить, наобещать и т. п.) (ССРЛЯ, 1, 221); *Высоцкий с досадой замечает: «Он мне сорок бочек арестантов наобещал»* (С. Гаспаров); *В общем, нагородил сорок бочек арестантов, заклеил конверт – и пустил в далёкий путь* (А. Кудін). Дослідники зауважують, що свого часу число 40 було граничним виразником найбільшої кількості [16, 40]. В. Жайворонок зазначає, що «у піснях, коли йдеться про велике військо чи взагалі велике число, його кількість визначається в 40 тисяч (*Зібрав війська 40 тисяч, Йде на тебе 40 тисяч хорошої вроди*); у билинах бачимо *40 богатирів, сорок калік, сорок царів, сорок тисяч сили ратної*; за повір'ям, *хто вб'є гадюку, тому відпускається 40 гріхів*; на писанках бачимо орнамент *сороклинці*; за народною загадкою, людина сидить *сорок тижднів* у в'язниці, тобто в лоні матері; *через 40 днів* породілля мусить брати очисну молитву; на *сороковий день* по смерті справляють *сороковини*; можна думати, що це число набуло епічного значення під християнським впливом (*40-денний піст, 40-річне мандрування Мойсея пустелею, 40 днів* перебував Мойсей на горі Синаї, *сорок днів* постили у пустелі пророк Ілля і Спаситель світу, *сорок годин* спочивало в гробі тіло Христове (ЗУЕ, 568). Однак категорія неозначено великої кількості фразеологізується здебільшого не в числовому вимірі.

О. Кубрякова зазначає, що найбільшою за своїми масштабами, найважливішою для сприйняття світу й усієї життєдіяльності людини, а тому однією з найсуттєвіших за своїми наслідками, і виступає для людини така цілісність, як простір – те, що вміщує людину, те, що вона створює навколо себе, те, що вона бачить перед собою [5, 465]. В уявленнях про простір прямо чи опосередковано вербалізовано низку різноманітних концептів, зокрема і, як буде показано далі, розгляданий. Когнітивісти, характеризуючи поняття простору, використовують поняття місця [5, 468].

Окрім того, важливим при вербалізації концепту Багато є уявлення

про таку категорію, як замкнутий локус – *умістище* (за іншою термінологією, *контейнер* [18, 29-30]). На думку Дж. Лакоффа, саме через тілесний досвід і уявлення про контейнер вербалізовано низку абстрактних понять [19, 272].

При вербалізації концепту багато використано уявлення про великі *артефактні локуси (вмістища) та дії з ними*. В. Ужченко виокремлює низку структурно-семантичних моделей (ССМ), за якими вербалізується цей концепт у східноукраїнській фразеології [14, 201]. За прототипними уявленнями, віддзеркаленими в мовних картинах світу, великими вмістищами є різновиди *мішків та засоби пересування, здатні уміщати*, – віз, вагон і т. ін.: укр. *цілий (повний) міх (мішок)* [новин, вістей] (РУ, 438); пор. укр. *торба лиха і мішок біди* «дуже багато неприємностей» (ФСУМ, 891) – рос. *целый короб (коробы) чего* «дуже багато (про новини)» (ФСРЯ, 208); *воз новостей, воз сплетен* (БАС, 2, 566); *навоз возом, сахар кусом* (ССРЛЯ, 2, 367) – пол. *torba powin, plotek* (SFJP, 2, 37); пор. пол. *fura czego* «велика кількість, купа» (SFJP, 1, 226); укр. мов *мішок розв'язався з чим* «дуже багато, ціла злива чого-небудь» (СУМ, 4, 762); *Нарекли її Сонєю. Через десять років після Соні-Софії, мов мішок розв'язався, народилися Євген, Лідія, Анатолій і наймолодша – пестунка сім'ї Ауріка* (<www.visnyk.lutsk.ua/content/view/4479/2733/>) – рос. *под завязку 1)* «про велику кількість чого-небудь» (СППІ, 41) – біл. *недзе мех развязаўся* (МРБСП, 45); *на (самую) завязку* (МРБСП, 45); *як завязаць* (МРБСП, 45) – пол. *bania się z czymś, z kimś rozbiła* (SFWP, 27); укр. *намолати (наговорити, наказати) сім мішків (три мішки) гречаної вовни (і всі неповні)* (РУ, 333) – рос. *с три короба* «дуже багато (наговорить, пообещать, наврать і т. ін.)» (ФСРЯ, 208); *наплести целый короб* «наговорити дурниць» (РГС, 119); *наговорить с три телеги, наговорить с три кузова* (ФРР, 321) – біл. *наверзці сем карабоў* (Янк); *тры корабы* «дуже багато (нагаварыць)» (Юрч, 1977, 114); *нагаварыць і мех і кайстру (торбу)* «говорити бугато пустою, зайвою, що безпосередньо не стосується справи» (СБНФ, 153). Прототипність уявлень про мішок як велике вмістище підтверджує й те, що вербалізація відбувається не лише через використання власне терміна *мішок*, але й через терміни належні цьому концептові (*зав'язати, зав'язка*).

Опосередковано про прототипи великих артефактних вмістищ свідчать вербалізації інших концептів, зокрема Розумний/Дурний: укр.

макітра розуму в кого «хтось дуже розумний» (СУМ, 4, 602) – рос. *мозговина (голова) с короб, а ума с орех* (Даль, 2, 166); *борода с воз, а ума с накопильник* (ССРЛЯ, 2, 367). У російській та білоруській мовних картинах світу прототипним великим вмістищем є рос. *короб*. Натомість в українській мові спостерігаємо численніші вербалізації з компонентом укр. *торба*. У польській мові прототипом великого вмістища є пол. *bania* «дуже велика банка».

Високу фразеотворчу активність має ССМ «і + на + засіб перевезення + не вбереш = дуже багато»: укр. діал. *(і) на воза не вбереш* (УУ, 49); *і машиною не вивезеш* (УУ, 197). З огляду на наявність фразеологічних одиниць укр. *в п'ять лантухів не ввібрати чого* «про надмірний прояв чого-небудь» (СУМ, 4, 445) – біл. *і ў мех не ўлезе* «дуже багато» (Леп., 41) подану ССМ можна вважати інваріантом більш загальної структурно-семантичної моделі: «прототип великого вмістища + вібрати = дуже багато». Наявна низка фразеологізацій, що ґрунтуються на прототипному уявленні про віз як велике вмістище: укр. *хоч возом вози* «дуже багато» (ФСУМ, 143) – рос. *хоть возом вози* (ССРЛЯ, 2, 367); діал. *на возу не свезёшь*, жарт. «про велику кількість чого-небудь» (СППП, 22) – біл. *возам не навязеш* (МРБСП, 145).

Активно в досліджуваних мовах утворюються одиниці за моделлю «певна міра + і + додаткова міра = дуже багато» [14, 201]: рос. *вагон и маленькая тележка* [ССРЛЯ, 2, 12]; *воз и маленькая тележка чего (Специализированных журналов, которые еще не вышли, – «воз и маленькая тележка».* Нет специализированных изданий, которые бы удовлетворяли узкий спрос (О. Погорелов); *Проблем в медицине – воз и маленькая тележка* (<www.amursk.ru/az/05/1102/n3.htm>)); пор. *и в долг и займы (наболтать)*, жарт. «дуже багато (наговорить, рассказать)» (СППП, 35) – біл. *два вазы і цэбар* (МРБСП, 145); *мех і кайстра* (МРБСП, 145); *куча і горбачка* (МРБСП, 222); *куча й горба, мех і торба* (МРБСП, 222) – бол. *цял вагон (Да я пита човек, мислеше Пирина, зацо вечер, след като бе нарязала цял вагон лук, картофи и чушки, след като бе пекла кебапчета за шофьорите...* (З. Євтимова); пор. бол. *дявол и половина съм* «дуже хитрий, спритний і розумний» (ФСРБЕ, 207).

В. Ужченко виокремлює структурно-семантичну модель «як + дрібних предметів + [у чому (на кому)] = дуже багато» [14, 200]: укр. *Людей – як оселедців у бочці*. Тут котрась із бабів глянула в той бік, питає злякано: – Чого вони всі голі? (В. Чемерис); *Не весь, правда, а лише дах, бо всередині містилося курортного люду стільки, як оселедців у бочці* (М. Пальчик); *Не знаєте хіба? – з'являється більший знавець. – А у того... у Макаревого... Щовечора, кажуть, повно! Як оселедців... Там їх штаб... Ге!* (У. Самчук); діал. *(як) у бочці огірків* «дуже багато» (УУ, 36); *як репяхів на собаці* «дуже багато» (УУ, 200); *як кільки в консерві 1* «дуже багато» (УУ, 151); *як риби в бочці 1* «багато» (УУ, 259); *Якби йому зібрали всі його*

злочини, то давно б уже на шибениці висів вниз головою. Куди лізти в прем'єри з гріхами, як на собаці реп'яхів (<sensor.net.ua/go/view/Topicpage-1-id-166478>); Напередодні курортного сезону в працівників птахофабрики «Південна-Холдинг» турбот, як реп'яхів на собаці (<www.dua.com.ua/2007/067/arch/6.shtml>); – Скажеш правду – триматимеш відповідь тільки переді мною. У противному разі, сам повинен розуміти, буде судити батальйон. А у тебе й так гріхів перед гусаками, як реп'яхів у шолудивого пса. Вибирай (П. Гайворонський) – пор. рос. как сельдей в бочке кого «про скупчення великої кількості людей в тісному приміщенні» (ТФС, 256); Нас набилось – как сельдей в бочке, Сельдям в бочке не до улыбок, Кто-то видно дошел до точки, И запахло протухшей рыбой (П. Бессонов).

Дотичними до цієї моделі є фразеологізації: укр. як зірок на небі «дуже багато, велика кількість» (– В мене буде дівчат, як зірок на небі; в мене буде хлопців, як макового цвіту на городі (І. Нечуй-Левицький)) (СУ) У Хорватії таких гаубиць (тамтешня назва D-30 HR M94) – як дерев у лісі. Ще за часів Радянського Союзу Югославія налагодила їх виробництво (<www.mil.gov.ua/viysko_ua/index.php>) – біл. як дроў у лесе (МРБСП, 145) – бол. **Колкото звезди на небето, толкоз пари в кесия! Колкото косми на главата, толкоз овци в кошарата! Колкото пясък в морето, толкоз жито в хамбара!** (<liternet.bg/folklor/sbornici/blagoslovii/kladenec.htm>). Однак у цьому випадку важливою є комунікативна ситуація, яка не передбачає негативної оцінки великої кількості чого-небудь.

У фразеологічних системах використано інформацію про уявний край, ймовірно, вмістища: укр. *через край* «понад міру, дуже багато» (СУ) – рос. *через край чего* (БМС, 125); (*хватить*) *через край* «зробити що-небудь надмірне, зайве» (БМС, 125); рос. *хоть отбавляй кого, чего* «про надто велику, надмірну кількість кого-небудь, чого-небудь» (БМС, 125). Власне про саме таку метафоричну модель свідчить і прикметник укр. *надмірний*.

Значущими для мовців виявляються також уявлення і про природні локуси (вмістища): укр. *море* 4) «велика кількість чогось» (ВТССУМ, 540) – рос. *море* 2) «велика кількість чогось» (Уш., 2, 260) – біл. *разліўное* (*разліванае мора*) «дуже багато (звич. про рідини)» (Юрч-1977, 13) – пор. бол. *акъл-море* «ума палата, да разума маловато» (БРФС, 37) – пол. *wurci torze wodki* «випити дуже багато горілки» (SJP, 78).

Використано уявлення відсутності місця через дії людини з частинами тіла (*палець*) чи предметами, які займають мало місця: укр. *ніде й голки встромити; нема й де голки штрикнути* (РУ, 394); (*i*) *пальцем ніде (нікуди) ткнути* 1) «дуже багато; у великій кількості» (СУ); *ніде (й) голки (пальця) встромити (просунути)* «дуже багато людей; немає вільного місця» (СУ) – пор. рос. *иголку (иголки) негде (некуда) воткнуть (просунуть)* «очень тесно, нет свободного места, невозможно свободно

передвигатися)» (БМС, 299) – бол. *игла да хвърлиш, няма къде да падне; няма къде игла да хвърлиш; няма къде игла да падне; няма къде яйце да хвърлиш; няма къде яйце да падне* (ФСРБЕ, 269). А також застосовано уявлення про дії, які потребують мало місця: укр. **Від татар вже немає де плюнути**. Від узбережжя до Ай-Петрі самі татарські кафе, бари, котеджі... (<www.forum.vosvoboda.info/viewtopic_2083.php>); А по вечері пішли досліджувати вечірній Вашингтон – пішки в Джорджтаун – 10 хвилин – а там **нема де плюнути** – всюди люди, черги в клуби... (<romanyak.livejournal.com/>) – рос. *плюнуть некуда (негде)* «про приміщення, простір, заповнений ким-, чим-небудь ущерть» (ТФС, 199); *Дом в ней стоит об двух с лишним этажах, на базу скотины набито рог к рогу, птицы всякой по двору ходит – плюнуть некуда, ну словом, жил этот помещик, как царь* (М. Шолохов). Однак знову ж таки відбувається розширення значення тісно → багато: рос. *Господи, сколько сионистских холуев развелось – плюнуть некуда* (<live.cnews.ru/forum/index.php>); *Так в чем проблема, такого софта тоже наклепано уже столько что плюнуть негде* (<rdsn.ru/Forum/message/2649679.flat.aspx>); *Снова повернулся к ящику, ковыряет замок ключом, бормочет: Недоделанных расплодилось – плюнуть некуда, честным людям по улице пройти нельзя* (М. Коляда). А також: укр. *яблуку, яблукові ніде впасти* 1) «дуже багато людей, надзвичайно людно»; 2) «дуже тісно»; 3) «надзвичайно багато» (СУ); *На пляжі яблуку нема де впасти* (В. Савченко); *Книжкова виставка-ярмарок – це справжнє свято для любителів літератури, у ці дні перед Палацом мистецтв навіть яблуку нема де впасти* (<postup.brama.com/usual.php>) – рос. *яблоку негде (некуда) упасть* «про тісноту де-небудь; про приміщення, простір, заповнений повністю ким-небудь, чим-небудь» (БМС, 298); *Чем могли выделиться они в то десятилетие, обросшее теперь сплошными легендами – поэтические негде-яблоку-упасть вечера...* (М. Візель); *Обычно в клубе Black October негде яблоку упасть. В основном была публика мужского пола где-то за 30 лет, которая тоскливо потягивала коктейли за столиками* (<www.yoki.ru/creatiff/music/04-09-2007/48376-black_october-0>). Однак наведений російський фразеологізм має і значення «багато»: *Да, поехал на льдину с Гарином и Игоряном. А там народа – тьма, яблоку некуда упасть...* (<www.cd256kbps.narod.ru/oldnews/03-2007.htm>); *На пляжах Эстонии яблоку некуда упасть: каждый торопится насытиться солнышком и морем, пока есть такая возможность* (<www.moles.ee/07/Aug/11/index.php>); *В аэропорту, как всегда, яблоку некуда было упасть* (А. Рулевська) – біл. *яблыку няма дзе ўпасці* [БУС: 719]. Прозоро прочитується асоціативний зв'язок між концептами Багато і Місце у фразеологічній одиниці рос. *девать (деть) некуда кого, чего* [БМС: 125].

Уявлення про крок як найменшу одиницю виміру переміщення людини втілено у ФО: укр. *Повно нас на всіх поверхах, нема де ступити*

на сходах, нами кишить подвір'я (О. Гончар); Звичайно, в містах типу Судака – Коктебеля немає де ступити, зате в 1 км від м. Курортного тихо, чиста вода, дикі куріпки, гори... (<bo.net.ua/forum/index.php>) – пор. рос. шагу негде (некуда) ступить «про тісноту де-небудь; про приміщення, простір, заповнений ким-небудь, чим-небудь ушерть» (БМС, 298); Вы правы: планета переполнена ими и шагу ступить негде... И вы думаете, это может продолжаться бесконечно? (М. Романецький); Приведет полную комнату, шагу ступить негде, а он все кричит: Еще! Еще! (Д. Хармс); діал. хоть по головам катись (ходи) «про велике скупчення народу де-небудь» (СППП, 29) – бол. Чел съм, че на Килиманджаро не можеш да се разминеш от хора, било като на булевард Витоша. Казват, че същото било и из популярните маршрути на Хималаите (Ж. Драгостинова); Наоколо от лодкари не можеш да се разминеш, и все мераклиш. Затуй, щом съм я качил в моята, ще я карам докрай! (Цв. Бекяров).

Саме наведені фразеологізації яскраво засвідчують важливість концепту Простір-Місце для мовних картин світу. Ю. Апресян наголошує: «Цікаву підгрупу таких лексичних одиниць утворюють фраземи дохнуть негде, иголку негде воткнуть, шагу негде ступить, яблоку негде упасть і т. ін., що мають значення надвисокого ступеня концентрації кого-/чого-небудь. Спільною семантичною властивістю розглядуваних фразем є вказівка на те, що надвисокий ступінь концентрації розглядається як наслідок великої кількості кого-/чого-небудь (а, наприклад, не як наслідок того, що малий об'єм)» [1, 10-22].

Важливий аспект вербалізації – це уявлення про дії тварин та міфічних істот: укр. (й) куриці ніде клюнути 2) «дуже багато» (СУ) – пор. (1) рос. курице негде плюнуть, нар. «про тісноту де-небудь; про приміщення, простір, заповнене повністю ким-небудь, чим-небудь» (БМС, 298); (2) Народу собралось – яблоку плюнуть негде! хи-хи (<talks.mark-itt.ru/forummessage/81 /104480-2.html>); (3) ...а то, что писал вдоль, и поперек, и накрест, исписал пергамен с обеих сторон так плотно, что и курице негде клюнуть, а ты вот теперь поди, разбирай! (<lib.jp-net.ru/files/ pervomos. html?str=10>); (4) Пол был так усеян осколками, что курице негде клюнуть. А нас никого даже не царапнуло (Н. Добрянська); У меня тут тесно – курице негде ступить... Чичас щи разогрею... Животинку ты мою спас!... (М. Смирнов); (5) В Германии курице негде на две лапы встать, а у нас земли брошены... (<www.b-port. com/ info/ smi/ mv/ ?issue=1229 &article = 23311>). Спостерігаємо міжмовну значеннєву асиметрію. Наведені російські фразеологічні одиниці вербалізують концепти Багато (2), Тісно (1, 5), Щільно (3, 4). Фразеологізми (1, 2) утворено внаслідок контамінації, що посилює їх експресивність.

Основою переважної частини вербалізацій, як засвідчує проведений аналіз, є, по-перше, уявлення про потребу людини мати особистий простір

(відсутність місця); по-друге, важливим чинником фразеологізацій є прототипні репрезентації великого вмістища (надмірний прояв кількісної ознаки). Зазвичай для вербалізації концепту Багато обираються, за антропометричним виміром, вмістища більші за людину. Релевантними є засоби вербалізації концепту Багато, оскільки способи вербалізації є типологічно подібними у багатьох мовах. Аналізуючи засоби вербалізації концепту, важливо враховувати, яка саме концептосфера вербалізується, якою є семантико-прагматична спрямованість одиниць фразеологізацій.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Апресян Ю.Д. Типы коммуникативной информации для толкового словаря // Язык: система и функционирование. – М.: Наука, 1988. – С. 10-22.
2. Арутюнова Н.Д. Проблема числа // Логический анализ языка. Квантикативный аспект языка / Отв. ред. Н.Д. Арутюнова. – М.: Индрик, 2005. – С. 5-21.
3. Братко-Кутинський О. Феномен України. – К.: Вечірній Київ, 1996. – 304 с.
4. Ивашко Л.А. Из псковско-белорусских фразеологических параллелей // Псковские говоры и их окружение. – Псков: Псковск. гос. пед. ин-т, 1991. – С. 89-94.
5. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Рос. академия наук. Ин-т языкознания. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
6. Ли Су Хён, Рахилина Е. В. Количественные квантификаторы в русском и корейском: моря и капли // Логический анализ языка. Квантикативный аспект языка / Отв. ред. Н.Д. Арутюнова. – М.: Индрик, 2005. – С. 425-439.
7. Макшанцева Н.В. Фразеологизмы со значением количества в культуре Нижегородского края (к проблеме национально-культурной семантики слова) // Национально-культурный компонент в тексте и в языке. Материалы II Международ. научн. конференции. – Минск, 1999. – Ч. 2. – С. 19-20.
8. Мокиенко В.М. Идеография и историко-этимологический анализ фразеологии // Вопр. языкознания. – 1995. – № 4. – С. 3-13.
9. Недбайло С.И. Фразеологическая группа «количество» в русском и украинском языках // Информационный вестник Форума русистов Украины.– Симферополь, 2003. – Вып. 4. – С. 29-35.
10. Олійник І.С., Сидоренко М.М. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник. – К.: Рад. шк., 1978. – 400 с.
11. Олійник М. Українська фразеологія мікрополя неозначено-малої кількості (у порівнянні з польською) // Матеріали міжнарод. славістичної конференції пам'яті професора Костянтина Трофимовича. – Львів: Літопис, 1998. – Т. I. – С. 383-386.
12. Плетнева О.Л. Прислівникові фразеологізми зі значенням «дуже багато» у говірках Центральної Слобожанщини // Вісник Луганськ. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – № 11 (79). – С. 242-249.
13. Тепляков І.М. Про семантично-пізнавальну цінність фразеологізмів на позначення неозначено великої множини (на матеріалі чеської мови) // Вісник Луганськ. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – № 11 (79). – С. 26-35.
14. Ужченко В.Д. Східноукраїнська фразеологія. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 362 с.
15. Хайруллина Р.Х. Фразеологическая картина мира: от мировидения к миропониманию. – Уфа: Изд-во БГПУ, 2000. – 285 с.

16. Ян Шичжан. Модель числа как фрагмент русской языковой картины мира. – М.: Спутник, 2001. – 96 с.
17. Jackendoff R. *Semantics and Cognition*. 6th ed. Cambridge (Mass.): The MIT Press. 1993. – 283 p.
18. Johnson M. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason*. – Chicago: University of Chicago Press, 1987. – 242 p.
19. Lakoff G. *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. – Chicago: University of Chicago, 1987. – 632 p.
20. Langacker R. W. *Culture, Cognition, and Grammar // Language contact and language conflict* / Ed. by M. Pütz. – Amsterdam; Philadelphia, 1994. – P. 25 -53.

ДОВІДНИКИ ТА ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- БАС – Словарь современного русского литературного языка: В 17 т. – М.; Л., 1948-1960.
- БМС – Бирих А.К., Мокиенко В.М., Степанова Л.И. Словарь фразеологических синонимов русского языка / Под ред. В.М. Мокиенко. – Ростов н/Д: Феникс, 1996. – 352 с.
- БРФС – Кошелев А., Леонидова М. Българско-руски фразеологичен речник. – М.; София: Наука и искусство, 1974. – 635 с.
- БУС – Півторак Г.П. Білорусько-український словник / Г.П. Півторак, О.І. Скопненко; за ред. Г.П. Півторака. – К.: Довіра, 2006. – 723 с.
- ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
- Даль – Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. – М.: Рус. яз., 1989-1991.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови / Гол. ред. О.С. Мельничук: У 7 т. – К.: Наук. думка. – Т. 1. – 1982. – 631 с.; Т. 2. – 1985. – 570 с.; Т. 3. – 1989. – 549 с. – Т. 4. – 2004. – 656 с.
- ЗУЕ – Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
- Леп – Лепешаў І. Я. З народнай фразеалогіі: Дыферэнцыяльны слоўнік. – Мн.: Выш. шк., 1991. – 110 с.
- МРБСП – Малы руска-беларускі слоўнік прыказак, прымавак і фразем / Уклад. Зьміцер Санько. – Менск: Навука і тэхніка, 1991. – Ел. ресурс: <<http://www.slounik.org/s/8>>.
- РГС – Словарь фразеологизмов и иных устойчивых словосочетаний русских говоров Сибири / Сост.: Н.Т. Бухарева, А.И. Федоров. – Новосибирск, 1972. – 170 с.
- СБНФ – Мяцельская Е.С., Камароўскі Я.М. Слоўнік беларускай народнай фразеалогіі. – Мінск, 1972. – 320 с.
- СППП – Словарь псковских пословиц и поговорок / Сост. В.М. Мокиенко, Т. Г. Никитина. – СПб.: Норинт, 2001. – 176 с.
- ССРЛЯ – Словарь современного русского литературного языка: в 20 т. – М.: Русский язык, 1991. – Т. 1. – 864 с.; Т. 2. – 959 с.
- СУ – Інтегрована лексикографічна система «Словники України» / НАН України, Укр. мовно-інформаційний фонд, 2001. – Версія 1.0.
- СУМ – Словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1970-1980.
- ТФС – Фразеологический словарь русского языка / Сост. А.Н. Тихонов (рук. авт. кол.), А.Г. Ломов, Л.А. Ломова. – М.: Высш. шк., 2003. – 336 с.
- УУ – Ужченко В., Ужченко Д. Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу. – Луганськ: Альма-матер, 2002. – 262 с.

Уш – Толковый словарь русского языка / Под ред. Д. Н. Ушакова: В 4 т. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1935-1940.

ФРР – Мелерович А.М., Мокиенко В.М. Фразеологизмы в русской речи: Словарь. – М.: Русские словари, Астрель, 2001. – 856 с.

ФСРБЕ – Нанова А. Фразеологичен синонимен речник на българския език. – София: Издателство «Хейзъл», 2005. – 1389 с.

ФСРЯ – Фразеологический словарь русского языка / Под ред. А.И. Молоткова. – М.: Русский язык, 1986. – 543 с.

ФСУМ – Фразеологічний словник української мови: В 2 кн. – К.: Наук. думка, 1993. – 984 с.

Юрч-1972 – Юрчанка Г.Ф. І коціца, і валіца: Устойлівыя словазлучэнні ў гаворцы Мсціслаўшчыны. – Мн.: Навука і тэхніка, 1972. – 288 с.

Юрч-1977 – Юрчанка Г.Ф. Слова за слова (Устойлівыя словазлучэнні ў гаворцы Мсціслаўшчыны). – Мн.: Навука і тэхніка, 1977. – 272 с.

Янк – Янкоўскі Ф. Беларуская фразеалогія. – Ел. ресурс: <<http://jankouski.by.ru/stpradm.htm>>.

NKPP – Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich / redakcja. Julian Krzyżanowski. – T. 1-4. – Warszawa: P.I.W., 1969-1978.

SFJP – Skorupka St. Słownik frazeologiczny języka polskiego. – Warszawa: Wiedza powszechna, 1985. – T. 1. – S. 788; T. 2. – S. 905.

SFWP – Bąba S., Liberek J. Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny. – Warszawa: PWN, 2001. – 1096 s.

SJP – Słownik języka polskiego. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2003.

Сфера наукових інтересів: зіставна фразеологічна семантика, лінгвокультурологія.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Марія Каламаж - кандидат філологічних наук, доктор гуманістичних наук Інституту Східнослов'янської філології Опольського університету (м. Ополь).

Наукові інтереси: історія мови, лінгвостилістика, лінгвокультурологія.

РЕЛІГІЙНА СКЛАДОВА КОНЦЕПТУ ЗРАДА/TREACHERY В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Неллі ПАНФІЛОВА (Кіровоград)

У статті розглядається біблейська складова концепту зрада/treachery в українській та англійській мовах, її мовно-культурна специфіка. Аналізуються спільні та відмінні компоненти зазначеного концепту, що утворилися під впливом релігійного фактору.

The paper deals with the biblical element of the concept зрада/treachery in the Ukrainian and English languages, its cultural peculiarity. Similar and different components formed under the influence of the religious factor are described.

Метою статті є дослідження біблейської складової концепту зрада в українській та англійській мовах. Як зазначає Н. Мечковська, «релігійно-конфесійні фактори відігравали (і відіграють!) визначну роль у долі мов та, ширше, в історії людської комунікації. Це зрозуміло, якщо брати до уваги, ... що релігія – це заповітні для людства смисли» [5, 4].

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки значна кількість мовознавчих досліджень здійснюється в рамках когнітивного аспекту, а